

RECEPCE BULHARSKÉ DRAMATICKÉ TVORBY U NÁS

Srovnáváme-li pronikání a recepci bulharského dramatu k nám s tím, jak se k nám dostávala a byla přijímána díla srbských, charvátských nebo slovinských autorů do I. světové války i v meziválečném období, vidíme výrazný rozdíl. O bulharském divadle a dramatu se psalo u nás pouze nahodile. Teprve působení Josefa Šmahy v sofijském Národním divadle a jeho fejetony v prvních patnácti letech nového století upozornilo na bulharské divadlo.

Informativní články i rozsáhlejší analýzy Franka Wollmana, jež se začaly objevovat v denním i odborném tisku již od počátku 20. let, značně zvýšily informovanost českých diváků a odborníků o divadle a dramatu jižních Slovanů vůbec. Svě dílčí rozbory jihoslovanské dramatiky pak Wollman syntenticky shrnul do několika monografií: Srbochorvatské drama (1924), Slovinské drama (1925), Bulharské drama (1928) a Dramatika slovanského jihu (1930).

V Bulharském dramatu podal Wollman přehled vývoje bulharského divadla od prvního představení počátkem 2. poloviny 19. stol. v Šumenu, které režíroval Čech Josef Maisner, až do roku 1927. Wollmanovy výklady o meziválečném bulharském divadle a dramatu podávají proto podrobné a cenné informace o prvním necelém poválečném desetiletí. Přitom při svých výkladech Wollman důsledně uplatňuje typologicko-srovnávací princip.

O uvedení první bulharské hry u nás v meziválečném období se postarali především sami Bulhaři. Vybrali si k tomu klasické drama Ivana Vazova Chašové z roku 1894 (chášové byli bulharští emigranti v rumunských knížectvích před rokem 1878, kteří čekali na příležitost k návratu do rodné země). Uvedli je ochotnický členové bulharského studentského spolku Bulharská sedjanka v sále U dobré koruny v Praze na Vinohradech. Nelze tu mluvit o recepci v pravém slova smyslu, neboť představení se hrálo v originále a bylo určeno především bulharským divákům a členům spolku Československo-bulharské vzájemnosti. Čeští sympatizanti dostali stručný obsah hry a základní informace o autorovi. Bylo to tedy, jak správně napsal Ant. Frinta, spíše „bulharské představení“, než české uvedení bulharské hry. „Kus byl zahrán mladými příslušníky pražské kolonie bulharské“, psal A. Frinta, „velmi stylově kostymovanými, se strhující vervou. Talentovaní ochotníci bulharští mohli být spokojeni s úspěchem“. (1)

Kulturní aktivita Bulharské sedjanky byla značně koordinována a podporována zejména spolkem Československo-bulharská vzájemnost, který se již počátkem roku 1926 ujal iniciativy a zorganizoval v Praze výstavu bulharských výtvarných a sochařských děl. (2) Divadelním ochotníkům z Bulharské sedjanky radil a pomáhal také Kiril Christov (1875–1944), který od roku 1929 působil v Praze jako lektor bulharského jazyka na Univerzitě Karlově. (3)

Prvním umělecky hodnotným dílem z bulharské dramatiky, které k nám úspěšně proniklo, byla satirická komedie St. L. Kostova Golemanov (Velikáš), která byla v roce 1927 v Sofii přijata neobyčejně příznivě. F. Wollman ji řadil možná trochu nesprávně k předválečnému vývoji bulharské dramatiky, třebaže její děj je zasazen do let balkánských válek. Korupce ve státních úřadech, bezohlednost, zaprodanost, ztráta jakékoli morálky v politice i ve vztazích různých společenských vrstev a touha po moci byly jevy, které se vyskytovaly ve všech poválečných režimech.

Díky orientaci brněnského divadla a jeho ředitele V. Jiříkovského od počátku 30. let na slovanskou dramatickou tvorbu, se dostal do repertoáru také Kostovův Velikáš. Komedii do češtiny přeložil „věčný“ bulharský student Asen Leštov spolu s Františkem Kožíkem. (4)

Na základě výběru a doporučení V. Jiříkovského se režie Kostovovy komedie Velikáš ujal zkušený divadelník a výborný herec Rudolf Walter, který také ztvárnil hlavní postavu Golemanova. Premiéra ve Starém divadle na Veveří ul. v Brně se konala 8. června 1931. „Kostovova satiricko-politická komedie“ – napsala kritika, „velmi bystře a vtipně odkrývá slabiny dnešního politického života, který je koneckonců všude stejný“. (5) Dne 12. října 1931 byla Kostovova komedie uvedena také na scéně brněnského Divadla Na hradbách. Divadelní list hodnotil uvedení Kostovovy komedie jako úspěšný. (6)

Právem můžeme říci, že teprve brněnské divadlo otevřelo mezi válkami bránu bulharské dramatické tvorbě, aby mohla proniknout na česká a slovenská jeviště. A aby proniklo k nám mj. také komediografické dílo nejlepšího meziválečného bulharského komediografa St. L. Kostova. Jeho komedii Nový přístav, jež čerpá z ministerského prostředí, přeložila pro brněnské divadlo M. Leštovová (nepochybně ve spolupráci se svým manželem). V československé premiéře ji uvedlo v režii R. Waltra na scéně arch. A. Klimeše divadlo Reduta dne 28. června 1933, tj. pouhé dva roky po napsání. (7) Lidové noviny, které otiskly fotografii „nejlepšího soudobého dramatika bulharského“, informovaly o premiéře hry. (8)

Kostovův Nový přístav, jež odsuzoval korupci a protekci, se nesetkal s jednoznačně pozitivním přijetím. A to i přesto, že se o jeho uvedení psalo s dostatečným předstihem, že byly otištěny fotografie z komedie a charakterizovalo se autorovo pojetí i samotná hra. (9) „Jsme nuceni všimnouti si této zbytečné hry, že zůstala na repertoáru“ – psal Václavkův Index po jejím uvedení. „Herci se hrdinně podjali svěřených rolí a učinili pro věc, co mohli.“ (10)

Pražská Scéna dobrých autorů při Umělecké besedě, která se orientovala převážně nebo výhradně na novou slovanskou dramatickou tvorbu, uvedla Kostovův Nový přístav dne 20. března 1934 v již zmíněném překladu M. Leštovové.

Dlouholetým a osvědčeným režisérem Scény dobrých autorů byl Otto Minařík, který uvedl v sále Umělecké besedy četné hry charvátských, srbských, ruských či slovinských autorů. K nim přibývala nyní také díla bulharské dramatiky, která

byla u nás v těch letech ze všech ostatních slovanských národních literatur nejméně známá.

Těžko říci, co vedlo iniciátory a organizátory divadelního života v uvedené již Scéně dobrých autorů, že si vybrali k nastudování veselohru Kirila Christova Ráčenica (název lidového tance), jejíž děj se odehrává ve válečných letech jednak v hlavním městě, jednak na rumunské frontě. Mohl to být výraz úcty k autorovi, který „měl hluboký vztah k české kultuře a k Čechám, ve kterých, jak sám několi-krátě podtrhl, našel svou druhou vlast“.

Českým divadelníkům, kteří hru vybrali k nastudování, patrně ušlo, že všechny tři Christovovy tzv. válečné hry (tj. 1914, Starijat voin, 1917, Ráčenica a 1918, Ochridska devojka) jsou plně šovinistických výpadů a nechutných narážek, které spojuje autorovo válečné heslo, vyjádřené v jeho básních: na nůž. Na Christovův šovinismus, který vedl k „dramatickému i uměleckému pádu“ měl odvahu upozornit u nás tenkrát jako jeden z mála F. Wollman, který se nebál citovat bulharskou levicovou kritiku, že „první z nich (rozumí se hra z uvedených dramát, pozn. moje) jsou dialogizované úvodní články žlutého tisku s jeho buržoazní protisrbskou nenávisť“ (12)

Sám K. Christov si zřejmě uvědomoval, že uvedení jeho Račenice v původní podobě by mohlo být pro českého diváka neúnosné. Proto hru podstatně přepracoval, zkrátil a přenesl její děj do první balkánské války, což ovšem netušilo jugoslávské vyslanectví v Praze, které se po jejím uvedení ohradilo. Přepracovaná verze Ráčenice byla režisérem O. Minafikem uvedena na Scéně dobrých autorů dne 31. května 1932 pod názvem Děvče hledá štěstí. Text přeložila pozdější autora manželka Noémi Molnárová. K. Christov, který byl na premiéře přítomen, byl s prvním provedením své hry spokojen. Také kritika neměla podstatnější připomínky. „Večer, uspořádaný 31. května společně Jednotou slovanských žen a Čsl.–bulharskou vzájemností, vyzněl v upřímné projevy nadšení pro autora, který žije v Praze a byl představení přítomen.“ (13)

Základní dějová osnova hry spočívá v tom, že bulharský boháč Stoil Zagorský se rozhodne dát svou dceru Maru tomu ze dvou nápadníků, který se více vyznamená v boji proti Turkům za osvobození Makedonie. Nad zbabělým mlynářem Zlatevem vyhraje chudý student Vlado, který spolu se svým přítelem Mladenem prokáže na frontě statečnost. Zlatev je naopak nejměšnější figurkou pluku.

Týž režisér uvedl v divadle Umělecké besedy Christovovo Děvče hledá štěstí ještě 1. března 1937. O mlynáři Zlatevovi i o hře vůbec naše tehdejší kritika mj. napsala: „Přirozeně hledá tento bázlivec–hrdina možnosti rychlého odchodu z vojny, jen aby předstíráním velikého hrdinství získal Maru, dceru Stoila Zagorského, hrdiny od Šipky. Úskok se nepodaří, neb právě při vyprávění jeho hrdiných činů na frontě vrátí se skutečný hrdina se svým poručíkem na dovolenou – zaslechnou skryti vychloubání a poručík dosvědčí lži i pravé počínání zbabělce. Rozhodnutí vyzní pro Vladu, mezitím co zahanbený Zlatev odchází. S radostí nad

podářeným dílem zatančí se národní bulharský tanec račénica, výraz radosti, jejíž motiv vine se celým dílem.“ (14)

Scéna dobrých autorů zahájila v roce 1934 čtvrtý cyklus her slovanských autorů komedií bulharského dramatika Stefana Savova (1896–1969) Pod pantoflem, kterou napsal v roce 1931 a kterou přeložil E. Tejnil. Přestože „komedie o zbabě-
lém muži, jeho manželce a jejím cynickém milenci byla více než pochybená“, dočkala se pochvaly aspoň slovansky orientovaného tisku, že přece jen „komedie svižně kreslí plotky ženy ovládající zbabělého muže, ale podléhající cynickému milenci“. (15)

Dramatik a novinář Anton Strašimirov byl u nás znám svými prózami již v době první války a pak ve 20. letech, kdy vyšel v českém překladu jeho stěžejní román Choro (česky 1928 pod názvem Svatební rej). Z více než dvou desítek jeho divadelních her se k nám v polovině 30. let dostala jeho komedie Tchyně (napsaná roku 1907) v překladu G. N. Bakardžieva. V československé premiéře ji nastudovala Scéna dobrých autorů dne 15. října 1935.

F. Wollman, který dosti podrobně a přehledně rozebral Strašimirovo dramatické dílo, nehodnotil jeho Tchyni nijak vysoko, protože podává „naturalistickou tragikomiku syrových selských výjevů, nezpracovaných ještě ani k jednotně koncipovanému obrazu, nefku-li k ději, vpravdě dramatickému“. (16) Postavu matky a syna ovšem považoval za „živé a plnokrevné postavy“. Touto hrou podle Wollmana Strašimirov „dal důkaz, že není komediograf: nedosahuje ani té skrovné míry humoru, který je vlastní bulharskému průměru, jeho komika je dušena fatalismem a je spíše křečovitě groteskní než vtipná a smíchem uzdravující“.

Citované Wollmanovo hodnocení Strašimirovy komedie Tchyně, která znamená „relativně slušný přínos k bulharské komediografii se značnou divadelní účinností“, se mi nezdá být zcela objektivní a správné. Bylo ovlivněno totiž zřejmě tím, co se o hře psalo po jejím uvedení v Záhřebu v roce 1911. Ovšem v jinonárodním charvátském prostředí mohla být Tchyně přijata jinak, než v Praze.

Právě zde, rovněž v jinonárodním a jinokulturním prostředí, byla Strašimirova Tchyně přijata velmi příznivě. Vždyť vztah starší generace ke generaci svých dětí, vztah tchyně k snaše, je námětem uměleckého zpracování v mnoha národních literaturách. Ve Strašimirově hře tchyně Kostanda je tak krutá vůči své snaše Dečce, že zavíní její předčasný porod, později jí pak překáží ve výchově dítěte. Tento vztah skončí odchodem snachy od manžela. Ten se zamiluje do mladé sousedky Dafinky a připravuje se na rozvod. Jenže Dafinka se nechová k jeho matce zrovna nejlépe. Naštěstí se vrátí Dafinčin nápadník, Dečka se vrací i s dítětem k manželovi a tchyni, která pochopila své dosavadní nesprávné chování k snaše.

Česká kritika správně postřehla základní konflikt komedie, to, že autor má „proti bezmocné, bezbranné snaše a jejímu lehkomyšlnému choti /.../ neohroženou dívčí chytrost a útočnou bratrskou ráznost jako slib nového pokolení, lépe vyzbrojeného proti starým zlovykům, a to obě dodává jeho veselohře bystrého, přímého spádu a pepřité, silné kořenitosti“. (17)

Autor hodnocení české premiéry Strašimirovovy veselohry viděl zřejmě její hodnoty v tom, že „vyniká nad jiné tchyňské komedie tím, jak řízně provádí obžalobu i léčbu tchyňské krutosti a soptivosti“. (18)

Jednota slovanských žen, která od svého založení (1929) prosazovala cyklus slovanských divadelních her na česká jeviště a především na Scéně dobrých autorů, pokračovala ve své aktivitě téměř do pohnutých podzimních dnů roku 1938. Pouze nepřímé informace máme o tom, že Jednota uvedla dne 20. října 1936 komedii Jordana Jovkova Milionář. (19)

Jovkovova komedie o maloměstšácké chamtivosti, přetvářce a pokrytectví v malém bulharském provinčním městečku, zřejmě zapadala do dramaturgického plánu brněnského divadla. Překlad G. N. Bakardžieva pod názvem Co dovede milion režijně nastudoval A. Klimeš. Premiéra v Zemském divadle se konala dne 2. září 1936.

Kritika postřehla, že je to v podstatě „přizpůsobený Gogolův revizor“, jenž se tu jmenuje dr. Kondov, který se stane rázem středem pozornosti malého městečka, vdavekchtivých dívek i nenasytných boháčů, kteří hledají „vhodnou partii“ pro své dcery. (20)

Československá premiéra čtyřaktového dramatu dramatika Rača Stojanova Místři (z roku 1927), která se konala 2. března 1938, byla nejuspěšnější inscenací Scény dobrých autorů. Překlad Atanase Ruseva-Sama a jeho manželky Aleny Čechové nastudoval režisér Vladimír Liska na scéně K. Vraného.

Prostý příběh o sázce dvou řezbářů Najdena a Živka, kteří soupeří o lásku Najdenovy ženy Milkany, zaujal svou baladičností, „národním svérázem, lidovým koloritem“ a balkánskými zvláštnostmi, jimiž jsou „všechny postavy bohatě nadány“. Zaujetí režiséra, výtvarníka i herců přineslo zasloužený úspěch a pochvalu kritiky, která mj. napsala, že to byla „dobrá a důstojná oslava bulharského svátku“. (21)

K našemu výkladu o pronikání a recepci bulharské dramatické tvorby patří podle našeho názoru také drama Kirila Christova Mistr a ďábel (1939). Vzniklo v Praze, neslo původně podtitul „scény z pražského života ve XIV. století“ a námetově se původně vázalo ke stavbě chrámu na Karlově. Později však při definitivním dokončování autor přenesl jeho děj do doby vlády cara Simeona v 10. stol.

V překladu Jiřiny Karasové dokonce drama přijalo Národní divadlo v Praze. Čtenáři byli o něm informováni z ukázek, které přinesl tehdejší český i německý tisk. (22) K provedení Christovovy hry však z nám dosud neznámých příčin nedošlo. Možná mj. proto, že nezapadala do obrazu, jaký vytvořila do té doby česká historická dramatika.

POZNÁMKY

- 1 Ant. (Frinta): Bulharské představení v Praze, *Slovanský přehled* 22, 1930, s. 389 n.
- 2 Čechoslovaški izvori za bálgarskata istorija, II, Sofija 1987, s. 23.
- 3 Urban, Z.: Kiril Christov v Čechách, Praha 1978.
- 4 Asen Leštov, nar. 1900 v Plevně, bydlel v Brně–Černých Polích, V zahradách čís. 22. Po studích zůstal v Brně, kde byl ženatý, a psal články do Lidových novin a do Svobody o poměrech v Bulharsku. Počátkem 30. let se vrátil do Bulharska, kde zastával „významné místo“. V jedné ze zpráv policejního ředitelství v Brně se mj. píše, že byl „v některých akcích úřadu nápomocen“. Ukázalo se později, že byl agentem policie. Viz SOA Brno, B 26, kart. 1905, č.j. 3144/32–2.
- 5 (il): St. L. Kostov: Velikáš. Komédie o třech jednáních, *Národní listy* čís. 160 z 11. června 1931, s. 4.
- 6 Divadelní listy 6, 1931/1932, s. 208.
- 7 Dana Hronková ve stati *Bulharské drama v Čechách do druhé světové války*, sb. *Bulharské divadlo a my*, Praha 1977, s. 19–37, uvádí nesprávné datum premiéry.
- 8 Lidové noviny, čís. 158, Brno 1933, odpolední vydání, s. 1.
- 9 Walter, R.: Politická satira na scéně, *Divadelní list* 7, 1931–1932, s. 462–464.
- 10 F. H. : Z brněnské činohry. St. L. Kostov: Nový přístav, *Index* 5, 1933, s. 63–64.
- 11 Urban, Z. : cit. dílo, s. 8.
- 12 Wollman, F.: *Bulharské drama*, Bratislava 1928, s. 104. D. Hronková, cit. dílo, s. 28, cituje nepřesně, patrně podle bulharského překladu Wollmanova textu.
- 13 Hra bulharského básníka na české scéně, *Národní listy–večerník* 42, čís. 152, 2. června 1932, s. 2.
- 14 Nový pokrok v československo–bulharských stycích kulturních, *Venkov*, 4. března 1937, s. 7.
- 15 *Slovanský přehled* 27, 1935, s. 40.
- 16 Wollman, F.: cit. dílo, s. 86–87.
- 17 (jv): *České slovo* 1935, čís. 241, s. 7.
- 18 Tamtéž.
- 19 Hronková, D.: cit. dílo, s. 30.
- 20 (J. B. S.)= J. B. Souček (?), *Lidové noviny*, 5. září 1936.
- 21 *Národní osvobození*, 5. března 1938.
- 22 Kiril Christov, Die neue Kirche am Karlishof (aus Meister und Teufel), übersetzung von N. Molnárová, Prager Presse, 25. srpna 1935. T ý ž: Karl IV., übersetzung von N. Molnárová, Die Welt am Sonntag, Bilderbeilage der Prager Presse, čís. 36, 1936, s. 3. T ý ž: Karel IV. (Scéna z dramatu *Mistr a čert*), přel. Jiřina Karasová, *Národní listy, Příloha Národních listů* 76, čís. 203, 26. července 1937, s. 10.